

NOVI TOKOVI U ISTRAŽIVANJU DAROVITOSTI³

Rezime: U radu je učinjen pokušaj da se potcrtaju ključne razlike između starih i novih shvatanja darovitosti i rasvetle "detalji" koji stoje iza kvalifikacija savremenih teorija, posebno iza epiteta "multidimenzionalnosti", kako bi se dala opšta slika o razvojnim promenama i aktuelnom statusu ovog pojma, i ukazalo na nove tokove u istraživanju darovitosti.

Priroda razlika između starih i novih koncepcija darovitosti upućuje na zaključak o postojanju dve različite paradigme. Promena paradigme podrazumeva i nove okvire, ciljeve i probleme u istraživanju ovog fenomena. Osovinu ovih novina predstavlja konceptualna veza darovitosti i vaspitanja/obrazovanja koja okreće istraživanja darovitosti u pravcu pedagogije. U pogledu problematike, ovaj zaokret podrazumeva pomeranje težišta sa ispitivanja psiholoških i sociodemografskih odlika darovite dece na evaluaciju interventnih programa i empirijsku proveru teorija i modela identifikacije i školovanja darovitih, a u pogledu ciljeva – izričit zahtev da se istraživanja darovitosti stave u službu prakse.

Analizirajući ove 'nove tokove' u istraživanju darovitosti, namera autora jeste da ukažu na to u kojoj meri je ova oblast, uspostavljanjem novog poretka, zaista raskrstila sa starim koncepcijama.

Ključne reči: darovitost, stare i nove koncepcije, istraživanje darovitosti.

Uvod

Suočen sa mnoštvom različitih shvatanja o tome šta čini darovitost, malo kiji autor bi se odupro pokušaju da ih na neki način organizuje i zadržao na pukoj konstataciji da ima (gotovo) onoliko koncepcija koliko i samih teoretičara. Klasifikacije koje se sreću u literaturi o darovitosti najčešće se svode na koncepcije i autore zastupljene u knjizi *Koncepcije darovitosti* Sternberga i Dejvidsonove (Sternberg & Davidson, 2005). Jedna takva klasifikacija, od kojeg se polazi i u ovom radu, potiče od Renzulija (Renzulli 2005) i oslanja se na njegov predlog da se postojeće definicije ovog pojma uredi duž jednog kontinuuma: od konzervativnih do liberalnih, pri čemu izrazi "konzervativno" i "liberalno" treba da označe stepen restriktivnosti koju određena koncepcija nameće u operacionalizaciji darovitosti. Restriktivnost definicije ogleda se u dva aspekta: ograničavanju broja oblasti u kojima se darovitost može ispoljiti i podizanju kriterijuma u smislu stepena ili nivoa postignuća koji mora biti zadovoljen da bi neko bio označen kao darovit.

¹ milenaletic@gmail.com

² grandic@neobee.net

³ *Napomena:* Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Pedagoški pluralizam kao osnova strategije obrazovanja”, br. 179036 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Uvođenjem ovakve klasifikacije eksplicirana je i ozvaničena jedna uvrežena intuitivna podela koncepcija darovitosti na *nove* i *stare*.

Sinonim konzervativnih koncepcija darovitosti predstavlja Termanova operacionalna definicija ovog pojma koja je restriktivna kako u pogledu toga što darovitost svodi na opštu intelektualnu sposobnost merenu testom inteligencije, tako i u pogledu toga što graničnik za identifikaciju darovitih postavlja na 99. percentil. No, iako je Renzulijev kontinuum na svom konzervativnom kraju praktično definisan Termanovom konceptualizacijom darovitosti, to ne znači da ona i u hronološkom smislu predstavlja njegovo ishodište: još od 1868. godine, kada je u Americi kao način da se odgovori na potrebe sposobnijih učenika počeo da se primenjuje sistem "fleksibilne promocije", darovitost je izjednačavana sa visokom inteligencijom ili visokim školskim postignućem (Passow 1981, prema: Altaras 2006). Može se, dakle, zaključiti da je osnovno obeležje starih koncepcija darovitosti, ono zbog čega ove koncepcije, koje su suvereno vladale sve do sredine 20. veka, danas nose epitet "konzervativne", "restriktivne" i "jednodimenzionalne", to što pojam darovitosti poistovećuju sa jednom opštom intelektualnom sposobnošću, koja je pri tom najčešće operacionalizovana kao visoko postignuće na testu inteligencije (IQ).

Na drugom kraju kontinuumu nalaze se tzv. savremene koncepcije darovitosti. Njihovu suštinu osim činjenice da se suštinski razlikuju od starih i da, prema tome, u definisanju darovitosti sve idu dalje od IQ-a nije lako sažeti u jedno jedinstveno obeležje. Ovo je sasvim razumljivo ako imamo u vidu da su za savremene koncepcije darovitosti sada već tradicionalno rezervisane kvalifikacije poput "liberalne", "inkluzivne", "multidimenzionalne", "dinamične" i "široke" (Passow 2004; Renzulli, 2005), ali ovo takođe otvara izvesna pitanja za onoga ko u razmatranju aktuelnih shvatanja darovitosti želi da ide dalje od kvalifikacija: u čemu se sve pojam darovitosti *proširio*? Šta sve uključuje *inkluzivna* koncepcija darovitosti? Koje to *multiple dimenzije* definišu savremena shvatanja darovitosti?

Ključne dimenzije u savremenim koncepcijama darovitosti

Istupanjem iz okvira opšte ineligencije, razvojna putanja koncepcija darovitosti kretala se u nekoliko pravaca, a ono što sledi jeste pokušaj imenovanja ključnih dimenzija spram kojih se određuju savremene koncepcije darovitosti.

Da li se čovek rađa i umire darovit, nezavisno od svog okruženja? Od tvrdog nativizma, kakav se obično pripisuje Goltonu i Termanu, a koji potvrdno odgovara na postavljeno pitanje, negirajući uticaj sredine, kako u razvoju sposobnosti, tako i u njihovoj aktualizaciji, danas nije ostalo skoro ništa. Pojedini autori (Gallagher & Courtright, 1986, prema: Altaras 2006) procenjuju da postoji opšta saglasnost da su izvori intelektualne superiornosti u najmanju ruku dvojaki, te da osnovni model intelektualnog razvoja, koji pridaje značaj kako nasleđu tako i sredini, ne može biti sporan. Ono što nadalje ostaje predmet kontoverzi u pogledu pitanja nasleđe-sredina, jeste relativni doprinos pojedinih faktora u oblikovanju konačnog proizvoda. Uloga sredinskih faktora u aktualizaciji sposobnosti je, čini se, oduvek bila manje sporna nego njihova uloga u razvoju istih. Još 1916. godine

Terman je dozvolio mogućnost da vanintelektualni, pa i sredinski faktori, utiču na to da li će potencijal biti pretočen u postignuće (Vialle, 1994). Međutim, i ako priznamo dejstvo sredinskih faktora u razvoju i aktualizaciji sposobnosti, još uvek ostaje mogućnost da sam koncept darovitosti bude razervisan za tzv. prirodnu sposobnost koju neko već pri rođenju poseduje. Od istaknutih savremenih autora jedino je Ganje (Gagne 1995; 2005) izabrao ovu opciju konceptualnog omeđivanja darovitosti od sredinskih faktora. Ostali autori pokazuju potpuno suprotnu tendenciju – onu ka poimanju darovitosti kao proizvoda složene interakcije nasleđa i sredina (Jackson, 2000, Mayer, 2005).

Domeni manifestovanja darovitosti. Za razliku od Termána koji je smatrao da se geniji u svim oblastima regrutuju iz redova dece sa visokim IQ-om, Golton je išao obrnutim putem i, ne koristeći testove kao oslonac, svoje darovite subjekte regrutovao iz redova eminentnih ljudi različitih profila. Ipak, shodno svom shvatanju genijalnosti, Golton je u suštini morao verovati isto što i Terman – da eminentnost u različitim oblastima počiva na jednoj te istoj, pa prema tome opštoj, intelektualnoj sposobnosti. U krajnjoj liniji, dakle, oba pristupa reflektuju isto, „unidimenzionalno“ shvatanje prirode darovitosti. Put od ovakvog shvatanja ka savremenim višedimenzionalnim koncepcijama darovitosti podrazumevao je bar tri koraka:

1) *darovitost u vanintelektualnim domenima* – zahtev da inteligencija napravi prostor za druge sposobnosti, koje zaslužuju svoje mesto u konceptu darovitosti, ozvaničen je 1972. godine pojavom tzv. Marlendovog izveštaja u kome je izneta sledeća definicija darovitosti: „Darovita i talentovana deca su ona [...] koja su zahvaljujući izuzetnim sposobnostima u stanju da ostvare visoka postignuća. [...] Među decu sposobnu za visoka postignuća spadaju ona koja pokazuju visok učinak i/ili potencijalnu sposobnost u jednoj od sledećih oblasti ili u više njih: a) opšta intelektualna sposobnost, b) specifične akademske sposobnosti, c) kreativno ili produktivno mišljenje, d) vođstvo, e) likovne i scenske umetnosti, f) psihomotorna sposobnost“ (Marland, 1972, prema: Altaras 2006, 26). Većina savremenih autora ne propušta da skrene pažnju na greške sadržane u ovoj definiciji (preklapanje kategorija, mešanje procesa i produkata), ali ni na značajnu ulogu koju je ona odigrala u širenju pojma darovitosti na čitav spektar ljudskih sposobnosti i na raznovrsne domene ljudskih aktivnosti (Renzulli, 2005).

2) *domeni intelektualne darovitosti* – zajedno sa širenjem pojma darovitosti, granao se i rastao i sam pojam inteligencije. Ovom rastu ponajpre su doprineli Terston i Gilford (Gallagher & Courtright, 1986) svojim višedimenzionalnim modelima inteligencije i insistiranjem na upotrebi šireg spektra zadataka u njenoj proceni, potom Sternberg, a nešto kasnije i Gardner čija je teorija proširila pojam inteligencije i na sposobnosti koje, sa tradicionalnog stanovišta, nisu striktno intelektualne. Dakle, savremene koncepcije inteligencije tretiraju ovaj pojam kao zbirni naziv za više različitih kognitivnih sposobnosti ili kvaliteta i naglašavaju da treba razlikovati više tipova intelektualne darovitosti.

3) *domenospecifična darovitost* – savremene koncepcije darovitosti gotovo bez izuzetka propagiraju shvatanje da onaj ko je dobar za jedno ne mora biti dobar za sve (Jackson, 2000; Mayer, 2005; Winner, 1996). Drugim rečima, različitost sposobnosti koje potpadaju pod savremen pojam darovitosti, istovremeno

podrazumeva njihovu relativnu nezavisnost, što znači da je darovitost diferencirana i domenospecifična (Altaras, 2006).

Dakle, darovitost se, shodno današnjim inkluzivnim koncepcijama može javiti u (gotovo) bilo kom domenu ljudske aktivnosti, a izuzetno postignuće u različitim domenima ne može se svesti na jednu opštu intelektualnu sposobnost.

Uključivanje nekognitivnih karakteristika ličnosti u pojam darovitosti. Tanenbaum (Tannenbaum, 1986) ističe da se većina teorija darovitosti odnosi na ovu ili onu vrstu ljudskih sposobnosti, ali da je potrebno više od „kefala“ da bi neko bio izuzetan stvaralac ili izvođač. Bez podrške neintelektualnih crta, prema njegovom mišljenju, nemoguće je izdići se iznad prosečnosti. Ne radi se o tome da stare koncepcije darovitosti, o kojima Tanenbaum govori, previđaju ovu očiglednu činjenicu. I Termanovi nalazi su ukazivali na to da visoka sposobnost nije dovoljan uslov visokog postignuća. Međutim, ovaj empirijski podatak u svoje vreme nije proizveo nikakve konceptualne promene. Darovitost je ostala konceptualno ogradaena, s jedne strane od postignuća, a s druge strane od ostalih faktora koji na njega utiču. Do značajnih pomeranja ovih granica došlo je 70-tih i 80-tih godina: inače u ekspanziji, pojam darovitosti je tada, sa pojavom Renzulijske i Tanenbaumove teorije, obuhvatio i čitav skup vanintelektualnih dimenzija, tako da se danas, sa stanovišta većine autora, on ne odnosi samo na izuzetne sposobnosti, već i na specifičan složaj sposobnosti i crta ličnosti koje obezbeđuju visoko postignuće u nekom domenu.

Multidimenzionalnost savremenih koncepcija darovitosti, prema tome, ne počiva samo na širenju pojma inteligencije ili proširenju spiska sposobnosti koje, pod uslovom da su izuzetno razvijene, mogu biti smatrane darom, već i na uključivanju „vansposobnosnih“ karakteristika u pojam darovitosti (Runco, 1997, prema: Altaras 2006). Ovim korakom darovitost u pravom smislu prestaje da bude jedinstven konstrukt i prerasta u konstelaciju kvaliteta. Kompozitna shvatanja darovitosti, pri tom, podrazumevaju težnju da se ova definiše u terminima manifestnog učinka: dakle, ne samo kao složaj psiholoških predispozicija za visoko postignuće, već pre kao izuzetno postignuće koje proističe iz interakcije određenih psiholoških karakteristika (Mayer, 2005; Renzulli, 2005).

Doprinos sredinskih faktora u objašnjavanju darovitosti. Analogno vanintelektualnim individualnim faktorima postignuća, u savremenim koncepcijama darovitosti i sredinski faktori su prestali da budu samo „pospešivači“ razvoja i aktualizacije sposobnosti. Naime, pojam, koji je otišao dalje od IQ-a, pa zatim dalje od sposobnosti, otišao je dalje i od individualnih karakteristika. Tome su doprinele takozvane interakcionističke, kontekstualne ili razvojno-sistemske teorije. Logika na kojoj one počivaju sažeta je u sledećem: „ako se složimo da talenat zavisi od socijalnih atribucija, pre nego od neke crte koja je zatečena i zatočena u fiziologiji deteta, onda sledi da talenat ne treba poimati kao stabilnu karakteristiku, već kao dinamičan kvalitet koji zavisi od promena unutar individue i unutar sredine“ (Csikszentmihalyi & Robinson, 1986, prema: Altaras, 2006, 29). U okviru kontekstualnih shvatanja, darovitost je definitivno izjednačena sa darovitim postignućem, a porodičnim, socijalnim i kulturnim uticajima priznata je suštinska uloga u oblikovanju tog postignuća; naročito važnom se, pri tom, smatra uloga

domena unutar kojih se ostvaruje izuzetan učinak, i njihova interakcija sa individuom postaje ključna karika u konceptualizovanju darovitosti (Csikszentmihalyi, Rathunde & Whalen, 1993; Gardner, 1997).

Prema tome, „unapređivanjem“ sredinskih faktora u komponente darovitosti, ova je prestala da bude svojstvo pojedinca i umesto toga definisana kao interakcija individualnih i vanindividualnih dimenzija, kao „specifičan spoj između deteta i mogućnosti za izražavanje koje nudi kultura“ (Morelock, 2000, prema: Altaras, 2006, 30).

Kakvo je mesto kreativnosti u savremenim koncepcijama darovitosti? Većina autora na ovaj ili na onaj način uključuje ovaj pojam u razmatranje darovitosti. Pri tome je, čini se, sve veći broj onih koji, poput Tanenbauma i Feldhuzena, smatraju da je darovitost nepojmljiva bez kreativnosti, tj. da je darovito postignuće po definiciji kreativno. Moglo bi se reći da je donekle drugačije shvatanje o odnosu darovitosti i kreativnosti zastupljeno kod Renzulija – čija teorija o školskoj i kreativno-produktivnoj darovitosti implicira da je kreativnost samo jedan vid šireg pojma darovitosti, koja, prema tome, ne mora nužno biti kreativna – da on sam nije toliko nedvosmislen u vrednovanju ove dve vrste darovitosti: „istorija nam“, piše Renzuli, „govori da su [...] stvaraoci a ne konzumenti znanja [...] oni koji su postali priznati kao 'istinski darovite' osobe. Istorija ne pamti osobe koje su imale tek visok skor na IQ-testu, ili one koji su dobro naučili svoje lekcije“ (Renzulli, 1986, prema: Altaras, 2006, 30).

Iako, dakle, formalno postoje dva stanovišta o mestu kreativnosti u savremenim koncepcijama darovitosti, suštinski su ove koncepcije saglasne u oceni da istinska darovitost podrazumeva kreativnost, a ne samo naprednost u razvojnom ili ekspertizu u odraslom dobu.

Darovitost van okvira psihometrije. Tradicionalno, koncept darovitosti ide ruku pod ruku sa testovima inteligencije, počev od Termanovih radova: „darovitost je psihometrijski pojam koji označava postignuće koje za dve standardne devijacije ili više nadmašuje prosek na standardizovanom IQ testu“ (von Karolyi & Winner, 2005, prema: Altaras, 2006, 31). Vremenom je, međutim, sve veći broj autora s negodovanjem počeo da primećuje implikacije takve konceptualizacije darovitosti, naime činjenicu da je u post-termanovskoj eri postalo moguće da neko bude označen kao 'darovita' osoba, a da pri tom ne poseduje nikakav primetan dar i da se deca rutinski kategorišu kao 'darovita' ako imaju IQ iznad 125, 130, 140, ili koliko god da iznosi granični skor koji je izabran, bez obzira na činjenicu da njihov školski uspeh nije bolji od prosečnog i da ni na koji drugi način ne pokazuju izuzetan nivo talenta (Robinson, 1997, prema: Tannenbaum, 1986). Kao odgovor na ovu činjenicu i praksu, darovitost u savremenim koncepcijama, šireći se izvan granica opšte intelektualne sposobnosti, izlazi i iz okvira njene tradicionalne operacionalizacije (IQ-a), pa i šire, iz okvira psihometrije.

Većina novih teorija darovitosti implicitno ili eksplicitno sadrži zahtev da se darovitost mora ispoljiti u realnom životnom kontekstu, nekoj „potencijalno vrednoj oblasti ljudske delatnosti“ (Renzulli, 1986, prema: Altaras, 2006), a eventualno i na način koji unapređuje život same darovite osobe i njene sredine. Autori ovih teorija ističu da je besmisleno biti talentovan u opštoj inteligenciji.

Visok potencijal mora da bude povezan sa određenom oblašću produktivnosti ili delatnosti (Tannenbaum, 1986).

Imajući u vidu sve napred rečeno, možemo reći da 'nov i unapređen' pojam darovitosti uključuje više dimenzija inteligencije, više dimenzija ljudskih sposobnosti i više dimenzija ličnosti; on podrazumeva više od naslednog potencijala i određen je spram više kriterijuma (naprednost, kreativnost/produktivnost, lična i društvena vrednost darovitog čina ili učinka). Međutim, sve ovo nas navodi i da se zapitamo: u kojoj meri je oblast darovitosti, uspostavljanjem novog poretka, zaista raskrstila sa starim koncepcijama?

Problemi, ciljevi i metodologija u istraživanjima darovitosti

Priroda razlika između starih i novih koncepcija darovitosti upućuje na zaključak da Renzulijev kontinuum u stvari sadrži određen diskontinuitet, tj. da se na njegovim krajevima nalaze dve različite paradigme. Promena paradigme podrazumeva i nove okvire, ciljeve i probleme u istraživanju ovog fenomena. Osovinu ovih novina predstavlja konceptualna veza darovitosti i vaspitanja/obrazovanja (darovitost kao „stanje koje se može razviti“ – Renzuli, 2005) koja okreće istraživanja darovitosti u pravcu pedagogije. U pogledu problematike, ovaj zaokret podrazumeva pomeranje težišta sa ispitivanja psiholoških i sociodemografskih odlika darovite dece na evaluaciju interventnih programa i empirijsku proveru teorija i modela identifikacije i školovanja darovitih, a u pogledu ciljeva – izričit zahtev da se istraživanja darovitosti stave u službu prakse (Renzulli, 1991).

Da bi uistinu rasvetlila problem identifikacije i razvoja darovitosti, istraživanja, smatra Renzuli (1991), treba da izađu iz kalupa tradicionalnih nacrti i standardnih instrumenata procene, koji – premda savim adekvatni sa stanovišta stare paradigme – ne predstavljaju najbolje rešenje za proučavanje dinamičnih aspekata darovitosti. Sa tog stanovišta, srećnu okolnost predstavlja činjenica da su, zahvaljujući post-pozitivističkim kretanjima u nauci uopšte, proširena, ne samo shvatanja o tome šta čini darovitost, već i o tome šta su prihvatljive metode i tehnike njenog istraživanja (Swassing, 1994, prema: Altaras, 2006). Ova 'metodološka multidimenzionalnost' počiva na ravnopravnosti kvantitativne i kvalitativne metodologije i podrazumeva uključivanje netradicionalnih/alternativnih vidova procene i prikupljanja podataka (kao što su npr. studije slučaja, deskriptivne i opservacione studije, anegdotski prikazi i sl.) u arsenal legitimnih istraživačkih metoda (Renzulli, 1991). Ona bi istraživačima trebalo da omogući da afektivne dimenzije darovitosti posmatraju takoreći 'iznutra', iz perspektive same darovite osobe, a da interakciju individualnih i sredinskih činilaca ove pojave snime u njenoj složenosti i kretanju.

Ako imamo u vidu ove 'nove tokove' u istraživanju darovitosti, može nas začuditi ocena pojedinih autora (Jackson, 2000) da se nacrti od Termanovog vremena nisu promenili mnogo. No, ma koliko čudno zvučala, ova ocena je na mestu, a njena istinitost temelji se na činjenici da etiketu novog često nose i pristupi koji već dugo čine standardnu praksu u istraživanjima darovitosti. Dobar primer

'stare prakse u novom svetlu' predstavljaju studije slučaja. Jeste da bogatstvo podataka koje one pružaju u potpunosti odgovara kompleksnosti savremenih koncepcija darovitosti, ali bi pogrešno bilo zaključiti da su studije slučaja tvorevine neke nove paradigme. Pre bi se moglo reći da je nova paradigma reafirmisala jednu metodu koja je po prirodi stvari vezana za proučavanje darovitosti i koja se u toj oblasti primenjuje oduvek (Altaras, 2006).

Od pet kriterijuma darovitosti koje navode Sternberg i Zangova (Sternberg & Zhang, 1995), izuzetnost je ta koju, bez izuzetka, uzimaju u obzir stare i nove koncepcije, teoretičari i istraživači, naučnici kao i praktičari, eksperti i laici, te podjednako pripadnici različitih kultura. Subjekti u istraživanjima darovitosti se stoga „regrutuju iz redova“ onih koji pokazuju izuzetno postignuće na testu sposobnosti ili u školi, u nekom naučnom ili umetničkom domenu – ukratko, na bilo kom zadatku koji ima praktičnu vrednost ili teorijski značaj, baš kao što predlažu Džeksonova i Baterfild (Jackson & Buttrefield, 1986).

U većini nomotetskih istraživanja darovitosti izuzetnost je kvantitativna, jednodimenzionalna kategorija koja podrazumeva izrazito natprosečan učinak s obzirom na uzrasne norme, a koji se tumači kao indikator intelektualne ili neke druge sposobnosti. Drugim rečima, kompleksne definicije darovitosti ne igraju nikakvu ulogu u selekciji ispitanika za istraživanja na velikim uzorcima: darovitost je ovde izjednačena sa izuzetnom sposobnošću, koja je operacionalizovana kao natprosečno postignuće, dok odlike ličnosti, odnosno sredine, mogu imati samo status korelata, a ne i konstituenta darovitosti.

Izuzetnost u smislu visokog postignuća je savakakao važna i u selekciji ispitanika za studije slučajeva. Međutim, ovde koncepcije darovitosti mogu da uključuju i druge dimenzije izuzetnosti. Elen Viner (Winner, 1996; 2000), koja se bavi studijama slučajeva ekstremno darovite dece i čiju koncepciju darovitosti smatramo reprezentativnom za ovu vrstu istraživanja, tvrdi da se darovitost ogleda u tri atipične karakteristike: *uzrasnoj naprednosti* u određenom domenu, te *samosvojnosti/samostalnosti* i *izrazitoj intrinzičkoj motivaciji* u ovladavanju tim domenom. Po ovom shvatanju, dakle, samo visoko postignuće nije dovoljna odrednica darovitosti; u obzir je uzeta i kvalitativna dimenzija izuzetnosti, tj. način na koji darovito dete stiče znanje i ostvaruje uzrasno napredno postignuće. Ipak, i ovo shvatanje darovitosti odstupa od savremenih širokih definicija: uprkos tome što podrazumeva trijadu atipičnih karakteristika, darovitost u njemu nije koncipirana kao multidimenzionalna – ona, doduše, ima multiple indikatore, ali se u osnovi i dalje odnosi na izuzetnu sposobnost. Stoga i u studijama slučajeva koje počivaju na ovakvoj složenijoj operacionalizaciji darovitosti, specifične crte ličnosti (izuzev motivisanosti i samostalnosti u domenu talenta) i odlike sredine ne predstavljaju komponente ovog pojma, već zasebne varijable čija veza sa darovitošću tek treba da bude ispitana.

Najveći broj istraživanja darovitosti sprovodi se na deci i mladima, što predstavlja još jedno odstupanje istraživačke prakse u odnosu na savremene koncepcije po kojima prava darovitost postoji samo kod odraslih, ali je u skladu sa idejom da potencijalnu darovitost treba pravovremeno otkrivati i podsticati. Paradoksalno je, kako neki autori primećuju, što darovitost odraslih koju je lakše

definisati i prepoznati, privlači manje istraživačke pažnje od konceptualno „neuhvatljive“ darovitosti dece (Franks & Dolan, 1982, prema: Altaras, 2006).

Najzad, u pogledu broja i vrste domena u kojima se javlja darovitost, istraživači, poput teoretičara, neguju široku koncepciju: predmet njihovog interesovanja može biti izuzetno postignuće u bilo kojoj oblasti ljudske delatnosti; štaviše, to postignuće sve manje se smatra izrazom opšte inteligencije, a sve češće pripisuje specifičnim sposobnostima, te sve veći broj oblasti stiže status autonomnih domena darovitosti i postaje zasebno istraživačko polje. Međutim, ovo širenje predmeta istraživanja nailazi barem na dve ograde. Prvo, zbog praktičnog značaja ove vrste darovitosti i raspoloživosti metoda za njenu procenu, u velikom broju istraživanja uzorak i dalje čine akademski/intelektualno darovita deca i mladi, a termin daroviti upotrebljava se često bez specifikacije, kao da podrazumeva samo ovaj segment populacije. Drugo, u proučavanju darovitosti na dečjem uzrastu, istraživači su ograničeni činjenicom da se ova po pravilu javlja samo u određenim, visoko strukturisanim domenima kao što su jezik, matematika, muzika, likovno predstavljanje, balet i šah. Tek u poslednje vreme istraživači otkrivaju darovitu decu i u oblastima poput socijalne umešnosti i vođstva, a još uvek nema govora o ranoj darovitosti u sferama poput prava i medicine, gde uspeh uglavnom izvire iz bogatog repertoara znanja i iskustva.

Zaključak

Kakva je budućnost konstrukta darovitosti? Na osnovu današnjih trendova, verovatno će tekući društveno-kulturni pristup još dugo ostati na sceni. Kako raste broj faktora koji se u modelima darovitosti uzimaju u obzir, u jednom trenutku se moramo zapitati: koji su to modeli koji nisu samo teoretski ispravni, već se mogu i praktično implementirati u školski sistem? Sa povećanjem broja koncepcija darovitosti, potrebno je da se ta oblast učini istovremeno i naučnom i praktičnom. Da bi se to ostvarilo, Mejer tvrdi da je konstrukt darovitosti potrebno precizno definisati i izmeriti; potrebno je da teorije budu jasne i testirane; zaključke u vezi otkrivanja i negovanja darovitih učenika treba donositi na osnovu čvrstih naučnih dokaza; potrebno je koristiti istraživačke metode koje generišu validne i pouzdane podatke (Mayer, 2005). To je zaista veliki zadatak.

Literatura:

- Altaras, A. (2006). *Darovitost i podbacivanje*. Pančevo: Mali Nemo.
- Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). *Talented teenagers*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gagné, F. (1995). From giftedness to talent: A developmental model and its impact on the language of the field. *Rooper Review*, 18(2), 103-111.
- Gagné, F. (2005). From gifts to talents: The DMGT as a developmental model. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (str. 98-120). New York: Cambridge University Press.

- Gallagher, J. J., & Courtright, R. D. (1986). The educational definition of giftedness and its policy implications. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (str. 93-111). New York: Cambridge University Press.
- Gardner, H. (1997). *Extraordinary minds: Portraits of exceptional individuals and an examination of our extraordinariness*. New York: Basic Books.
- Jackson, N. E. & Butterfield (1986). A conception of giftedness to promote research. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (str. 151-181). New York: Cambridge University Press.
- Jackson, N. E. (2000). Strategies for modeling the development of giftedness in children. U: R. C. Friedman & B. M. Shore (Eds.), *Talents unfolding: Cognition and development* (str. 27-54). Washington DC: American Psychological Association.
- Mayer, R. E. (2005). The scientific study of giftedness. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (str. 437-447). New York: Cambridge University Press.
- Passow, A. H. (2004). The nature of giftedness and talent. U: R. J. Sternberg & S. M. Reis (Eds.), *Definitions and conceptions of giftedness* (str. 1-13). Thousand Oaks: Corwin Press.
- Renzulli, J. S. (1991). The National Research Center on the Gifted and Talented: The dream, the desing, and the destination. *Gifted Child Quarterly*, 35(2), 73-80.
- Renzulli, J. S. (2005). The tree-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (str. 246-280). New York: Cambridge University Press.
- Sternberg, R.J. & Zhang, L. (1995). What do we mean by giftedness. Pentagonal implicit theory. *Gifted Child Quarterly*, 39(2), 88-94.
- Sternberg, R. J. & Davidson, J. E. (2005). *Conceptions of giftedness*. New York: Cambridge University Press.
- Tannenbaum, A. J. (1986). Giftedness: a psychosocial approach. U: R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (21-52). Cambridge: Cambridge University Press.
- Vialle, W. (1994). "Termanal" science? The work of Levis Terman revisited. *Roepor Review*, 17 (1), 32-38.
- Winner, E. (1996). *Gifted children: Myths and realities*. New York, Basic Books.
- Winner E. (2000). The origins and ends of giftedness. *American Psychologist*, 55, 159-169.

Milena Stipić, MA
Prof. dr Radovan Grandić
Philosophical Faculty, Novi Sad

NEW TRENDS IN GIFTEDNESS RESEARCH

An attempt has been made in the paper to underline the key differences between the old and new views on giftedness and to elucidate the "details" behind the qualifications of contemporary theories in order to point to new trends in giftedness research.

The nature of the differences between old and new conceptions of giftedness refers to a conclusion that there are two different paradigms. Paradigm shift implies new frameworks, aims and problems in giftedness research, new viewpoint on the sources of extraordinary achievement and its effects; furthermore, paradigm shift intensifies the interest in the ways giftedness is interwoven with

various variables of a personality and environment, as well as what are the implications of the interaction between the two throughout development.

Analysing the new currents in giftedness research, the authors aimed at pointing to the extent the field has truly abandoned the old concepts through the establishment of a new order and at dealing with the issue of whether the modern conceptions, pretending to offer the determination of a “true” or “real” giftedness, actually are the real conceptions of giftedness.

Key words: giftedness, giftedness research, paradigm shift.

